

VIEŠOJO IR PRIVATAUS SEKTORIŲ DALYVAVIMO SANTYKIO ELEKTROS ENERGETIKOJE MODELIS

Andrius Stasiukynas

Mykolo Romerio universitetas
Valakupių g. 5, LT-10101 Vilnius, Lietuva

***Anotacija.** Pastaraisiais metais Lietuvoje vyksta elektros energetikos privatizacijos ir reprivatizacijos procesai, siekiama pritraukti privačius investuotojus, ieškoma naujų valdymo modelių. Straipsnyje nagrinėjamas viešojo ir privataus sektorių santykis elektros energetikoje, pateikiamas rekomenduotinas modelis Lietuvai. Rengiant straipsnį atliktas ekspertinis interviu tyrimas, leidęs išsamiau išanalizuoti nagrinėjamą reiškinį, atskleisti Lietuvos elektros energetikos sektoriuje vykusius privatizavimo ypatumus. Straipsnyje nagrinėjamos privataus įsiliejimo į viešąjį sektorių teorinės prielaidos, analizuojamas Lietuvos atvejis viešojo ir privataus sektorių dalyvavimo elektros energetikoje aspektu; pateikiamas viešojo ir privataus sektorių modelis sudaro sąlygas veiksmingiau įgyvendinti viešąją politiką bei valdyti elektros energetikos sektorių.*

***Raktažodžiai:** elektros energetikos sektoriaus valdymas, viešasis ir privatus sektoriai, privatizavimas.*

***Keywords:** electricity sector governance, the public and private sectors, privatization.*

Įvadas

Elektros energetikos sektoriaus visuminė organizacija siekia užtikrinti vartotojų poreikių patenkinimą ir viešąjį interesą, tačiau kokios šios organizacijos sudėtinės dalys ir jų valdymas leis pasiekti minėtus tikslus efektyviai? J. E. Lane nuomone, visuomenėje reikalai tvarkomi dviem būdais – biurokratiu administravimu arba pelnui gauti vadyba [5, p. 35]. Keltina prielaida, kad viešojo intereso užtikrinimo sąlyga suponuoja viešosios politikos dalyvavimo poreikį, tačiau, remiantis pasauline patirtimi, ūkio struktūroje vietą sau randa ir privatus sektorius. Kokios gali būti viešojo ir privataus sektorių dalyvavimo elektros energetikoje prielaidos, leidžiančios pasiekti elektros energetikos sektoriaus veiklai keliamus tikslus? Pasaulinės elektros

energetikos sektoriaus reformomis buvo siekiama: (i) pagerinti energetikos sistemų veiklos ekonominį efektyvumą; (ii) patikimo ir garantuoto energijos tiekimo priimtinais vartotojams tarifais, tačiau koks viešojo ir privataus sektorių santykis turėtų būti Lietuvos atveju?

Straipsnio tikslas – ištirti viešojo ir privataus sektorių dalyvavimo santykio elektros energetikoje prielaidas ir pateikti šių sektorių dalyvavimo santykio modelį. Keliami uždaviniai: išnagrinėti privataus sektoriaus įsiliejimo į viešąjį teorines prielaidas; ištirti Lietuvos atvejį viešojo ir privataus sektorių dalyvavimo elektros energetikoje aspektu; pateikti viešojo ir privataus sektorių dalyvavimo elektros energetikoje rekomenduotiną modelį. Rengiant straipsnį taikyti teoriniai literatūros analizės metodai, be to, buvo atliktas empirinis tyrimas – elektros energetikos sektoriaus ekspertų interviu. Šio tyrimo duomenys pateikiami integruotai kartu su literatūros analize.

1. Elektros energetikos sektoriaus privatizavimo teorinės prielaidos

Viešojo sektoriaus atliekamų funkcijų ir nuosavybės perdavimas privačiam sektoriui remiasi įvairiomis ekonomikos teorijomis. Iš jų paminėtinos rinkos teorija, viešo pasirinkimo, nuosavybės teisių, transakcinių **kaštų** bei agentūrų teorijos.

Nuosavybės teisių teorijos argumentai yra palankūs privatizavimo teigiamų pasekmių argumentavimui, kadangi paaiškina ryšį tarp nuosavybės teisės ir objekto veiklos išlaidų minimizavimo [3, p. 90]. Ši teorija buvo suponuota racionalaus pasirinkimo prielaidų. Teorija aiškina skirtingą organizacijų elgesį remiantis individo motyvais, susiformavusiais dėl nuosavybės teisių struktūros. Individai siekia maksimizuoti savo asmeninius interesus, todėl kuo daugiau jam priklausys konkrečios nuosavybės – tuo jis šia nuosavybe labiau rūpinsis. Taigi, viešosios nuosavybės objektai biurokratinio aparato bus valdomi ne taip efektyviai kaip privačių įmonių.

Rinkos teorija yra paremta idealiu modeliu, kai įmonės siekia maksimizuoti savo pelną, įmonei nėra jokių kliūčių dalyvauti ar nedalyvauti rinkoje, todėl nesiformuoja monopolijos. Vartotojai yra gerai informuoti, žino savo preferencijas ir gali lengvai rinktis prekės (paslaugos) tiekėją. Įmonių laisva konkurencija lemia palankią kainą vartotojui ir būtent palankios konkurencijos sąlygos lemia įmonės veiklos ir produkcijos kokybę.

Rinkos teorija teigia, kad pati viešojo valdžia iš savo prigimties yra monopolinė, nesuinteresuota ekonomine nauda, kuri „gyvybiškai“ svarbi privačiojo sektoriaus įmonėms. Taigi viešasis sektorius tvarkosi (valdo) blogiau ne todėl, kad valstybės tarnautojai yra efektyvia veikla nesuinteresuoti valdytojai, o todėl, kad viešojo sektoriaus teikiamos paslaugos yra monopolizuotos, susiformuoja monopolinė aplinka, neskatinanti efektyvumo [2, p. 338].

F. A. Hayekas pagrįsdamas rinkos privalumus teigė, kad konkurencija yra tuo svarbesnė, kuo sudėtingesnės susidaro sąlygos, kuriomis rinka turi veikti, ir ypač ten, kur dėl produktų ypatumų apskritai negalima sukurti tobulos rinkos teorine prasme. „Neišvengiamas realios konkurencijos netobulumas nėra rimtas argumentas prieš konkurenciją, panašiai kaip sunkumai, siekiant tobulo kokios užduoties sprendimo, nėra argumentas prieš mėginimus jo siekti“ [3, p. 104].

Pažymėtina, kad dėl to, kad viešųjų paslaugų rinkos yra iš dalies kuriamos ir nenatūraliai formuojamos, mokslininkai vartoja dar vieną terminą – kvazirinkos (angl. *quasi-market*). Mikroekonomikos teorija visų pirma kvestionuoja tokių kvazirinkų struktūrą, kuri lemia ir ekonominių veiklų efektyvumą [1, p. 69–70]. Paminėtina **transakcinių kaštų teorija**, kuri siekia paaiškinti ekonominių veiklų efektyvumą rinkų arba hierarchijos struktūroje. Remiantis šia teorija senasis viešasis sektorius traktuojamas kaip didelė vertikaliai integruota organizacija. Biurokratijos klaidos yra dažnesnės dėl rutininių procedūrų, o tai gali išspręsti rinkos sąlygos. Plačiau šią teoriją aptarsime vėliau.

Viešojo pasirinkimo teorija teigia, kad visi individai yra racionaliai mąstantys ir pasirenkantys asmenines preferencijas. Viešojo sektoriaus tarnautojai pirma rūpinasi savo asmeniniais interesais, viešieji interesai užims tik antrą vietą. Šios teorijos šalininkai teigia, kad viešųjų institucijų personalas dėl esamos viešojo sektoriaus monopolijos sąlygų sieks visų pirma stiprinti savo galią, didinti biudžetą, o ne rūpintis viešuoju interesu [2, p. 339].

Privatizavimo teorijų kritikai teigė, kad įrodymų, jog privatus sektorius veikia efektyviau, nėra – efektyvumo vertinimai remiasi abejotinomomis metodikomis ir lygina viešojo ir privataus sektorių nesudėtingų veiklų išlaidas.

H. G. Rainey ir Y. H. Chunas lygindami viešąjį ir privatų valdymą, teigia, kad daug faktorių, tokių kaip dydis, užduotis ar funkcija, ir pramonės savybės, gali daryti įtaką organizacijai ir jos vadybai labiau negu jos viešumas ar privatumas [9, p. 74].

Stipriausi privatizavimo priešininkų argumentai yra susiję su korupcija. Pažymima, jog kontraktavimo mechanizmas sudaro palankias korupcijai sąlygas, o pasaulinė patirtis tai patvirtina [7, p. 35], [8, p. 466]. Privatizavimo procesų padariniai dažnai yra etatų mažinimas, socialinių išmokų gavėjų skaičiaus didėjimas ir kiti neigiami visuomenės reiškiniai.

Transakcijų **kaštų** ekonomikos ir agentūrų teorijos teigia, kad užsakovas patenka į blogesnę padėtį negu samdomi agentai dėl informacijos asimetrijos, netikrumo ir kitų aplinkos bei žmogiškųjų veiksnių. Taigi, šios teorijos skatina apmąstyti, kokia institucinė struktūra užtikrintų užsakovo (valstybės ir jos piliečių) interesus bei veiksmingai kontroliuojamus kontraktinius elektros energetikos sektoriaus subjektų santykius.

Perdavimo tinklų vaidmuo užtikrinant didelių galių energijos tiekimo saugumą bei masto ekonomiją ir žmogiškųjų bei aplinkos veiksnių minimizavimo svarba leidžia daryti prielaidą, kad šio sektoriaus dalyvio veikla bus efektyvesnė tvarkant jo veiklą pagal hierarchinėms struktūroms būdingą organizaciją (hierarchija teikia papildomų kontrolės būdų, padeda užkirsti kelią mažumos oportunizmui, išplečia racionalumo ribas, mažina informacijos atotrūkį ir t. t. [13, p. 352–353]).

Vertinant energijos gamintojus pagal aptariamas teorijas, yra svarbus piliečių galimybių pasirinkti, nesudėtingai prisijungti ir keisti tokios paslaugos teikėją užtikrinimas bei jų, kaip vartotojų, apsauga. Minėtų veiksnių užtikrinimas sudaro sąlygas elektros energijos gamybą formuoti pagal rinkos struktūrą.

Apibendrinant reikia pažymėti, kad transakcijų **kaštų** bei agentūrų teorijos pagrindžia trečiosios šalies būtinumą prižiūrint ir reguliuojant elektros energetikos sek-

toriuje veikiančios rinkos dalyvius, taip pat nepaneigia perdavimo tinklų kaip dalyvio palikimą hierarchinėje struktūroje, o gamintojų priskyrimą rinkai. Skirstomųjų tinklų priskyrimas rinkai ar hierarchijai turi būti vertinamas atsižvelgiant į nagrinėjamos situacijos kontekstą.

2. Viešojo ir privataus sektorių santykis Lietuvos elektros energetikoje

Lietuva, atgavusi nepriklausomybę, paveldėjo centralizuotai valstybinių institucijų valdomą energetikos sektorių, kuriam buvo būdingos tradicinio viešojo administravimo nuostatos.

1996 m. įsteigta Valstybinė kainų ir energetikos kontrolės komisija (VKEKK), kurioje jau numatytas profesionalaus administratoriaus parinkimas (siūlo Vyriausybė, skiria Prezidentas, kontraktas penkeriems metams). Vėliau buvo panaikintas specialios akcinės bendrovės statusas ir AB „Lietuvos energija“ reorganizuota atskiriant elektros energijos gamybą, perdavimą ir paskirstymą (pagal Europos Sąjungos reikalavimus) [12, p. 70–72] ir perduodant šilumos ūkį savivaldybėms.

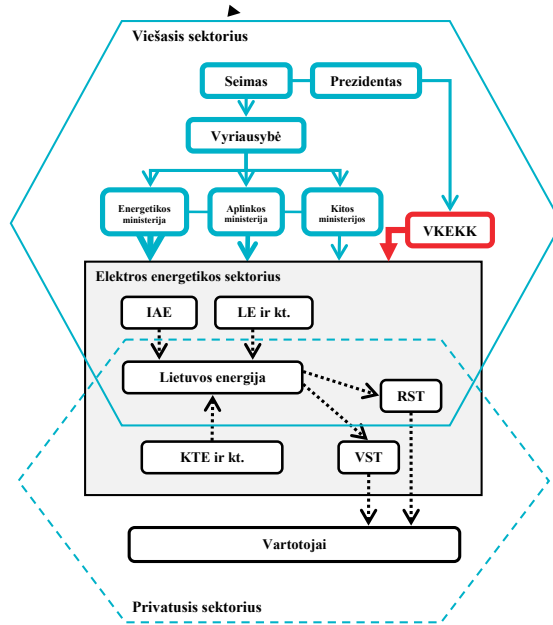
Konkursu parduota AB „Vakarų skirstomieji tinklai“ 2002 metais. Kauno termofikacinė elektrinė (gamybos pajėgumai 170 MW) 2003 m. buvo parduota Rusijos dujų kompanijai AAB „Gazprom“ kaip turtas (ne akcijos), todėl gautos lėšos teko AB „Kauno energijai“, o ne privatizacijos fondui. Vilniaus termofikacinė elektrinė kartu su viso miesto šilumos ūkiu (tinklai, katilinės, boilerinės) išnuomota 15-ai metų Prancūzijos kompanijai „Dalkia“.

Ekspertai teigia, kad nuoma elektros energetikos sektoriuje nėra pasiteisinanti valdymo forma. Daug efektyvesnė yra sutartinis paslaugų pirkimas (Kauno elektrinę eksploatuoja operatorius UAB „Energijos sistemų servisas“), kai visą ūkinę veiklą (kuro pirkimas, energijos pardavimas, investicijos) atlieka turto savininkas, o operatorius gauna atlygį už savo funkcijų (eksploatacijos) atlikimą.

Pradėta formuoti rinkos santykius. AB „Lietuvos energija“, kuri po reorganizacijos valdė tik perdavimo tinklus (aukštos įtampos linijas) ir hidroelektrinę bei hidroakumuliacinę elektrinę, reguliuojančias elektros energijos gamybos ir vartojimo balansą, buvo paskirta elektros rinkos operatoriumi. Rinkoje veikia laisvieji vartotojai, nepriklausomi tiekėjai ir gamintojai. Bet kuris vartotojas gali pirkti elektros energiją iš bet kurio tiekėjo sutartinėmis kainomis, apmokėdamas už tranzitą per perdavimo ir paskirstymo tinklus.

Pirmame paveiksle vaizduojama Lietuvos elektros energetikos valdymo sąranga ir energijos gamybos – tiekimo grandinės dalyvių – priklausomybė viešajam ir privačiam sektoriams. Seimo priimtus viešosios politikos sprendimus įgyvendina ministerijos, nagrinėjama sektorių kuruoja Energetikos ministerija, tačiau turi įtakos ir kitos, iš jų paminėtina Aplinkos ministerija. Reguliatoriaus institucijos vaidmenį Lietuvoje atlieka Valstybinė kainų ir energetikos kontrolės komisija (VKEKK), kurios pirmininką skiria Prezidentas. Po ūkio liberalizavimo reformų iki 2010 m. pradžios Ignalinos atominė elektrinė (IAE), Lietuvos elektrinė (LE) buvo valdomos viešojo sektoriaus; tinklus valdančios įmonės (Lietuvos energija, „VST“ ir „RST“) apjungia-

mos į vieną bendrovę, kurios privataus sektoriaus dalis yra „VST“. Kauno termofikacinė elektrinė (KTE) privatizuota, o esančios kelios smulkios elektrinės valdomos privačiojo sektoriaus.

1 pav. Lietuvos elektros energetikos sektoriaus struktūra ir valdymas po ūkio liberalizavimo reformų (iki 2010 m. sausio 1 d.)

Kitas kilęs klausimas – koku lygiu efektyvu skaidyti bendroves? Nuo energetikos bendrovės atskyrus visą pagalbinę veiklą, sudaromos sąlygos visuomenei žinoti skaidrias energijos kainas. Tai būtina, siekiant užtikrinti viešąjį interesą. Tačiau skaidyti pagrindinę veiklą vargu ar tikslinga. Iš AB „Lietuvos energija“ atskyrus gamybą ir paskirstymą, bendrovės finansinės galimybės gerokai sumažėjo, o tai turi didelę reikšmę pritraukiant kreditinius išteklius stambiems energetikos projektams [4, p. 10].

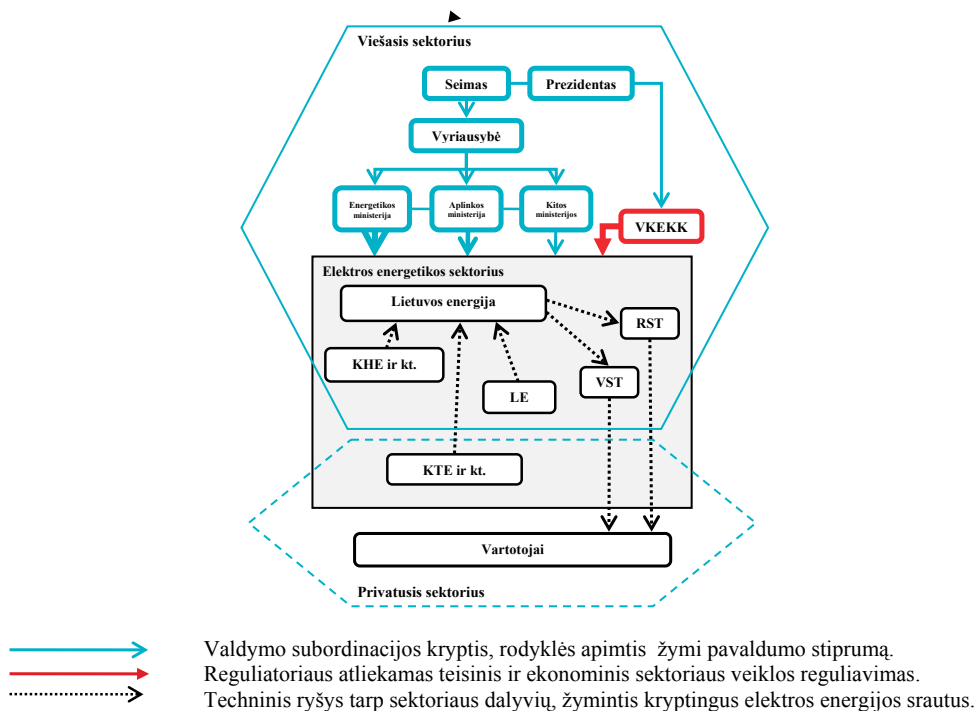
Lietuvos Seimui ir Vyriausybei priėmus sprendimą statyti naują atominę elektrinę (Ignalinos atominė elektrinė 2009 m. gruodžio 31 d. uždaryta kaip nepakankamai saugi dėl naudojamo Černobylio tipo reaktoriaus) ir tarpvalstybines jungtis. 2008 m. buvo vėl žengtas žingsnis į elektros energetikos sektoriaus sujungimą. AB „Lietuvos energija“, AB „Vakarų skirstomieji tinklai“ (priklausantys privačiai kompanijai UAB „NDX energija“) ir AB „Rytų skirstomieji tinklai“ sujungti į vieną bendrovę AB

„LEO LT“, kuri turėjo užtikrinti pakankamą finansinį pajėgumą numatytiems projektams (naujos elektrinės ir tarpvalstybinių jungčių statyba) įgyvendinti. Nagrinėjant susidariusią padėtį naujosios viešosios vadybos požiūriu, toks naujas darinys turi ir aiškų privalumą, nes privataus kapitalo dalyvavimas sudaro daug geresnes galimybes profesionaliai vadybai ir efektyvesnių veiklos rezultatų siekimui [11, p. 139].

Šis sujungimas sukėlė daugybę diskusijų ir visuomenės nepasitenkinimą. Pirmą kartą Lietuvoje buvo atlikta faktiška reprivatizacija, kai privati bendrovė (AB „Vakarų skirstomieji tinklai“) buvo sujungta su valstybės kontroliuojamomis bendrovėmis. Tai sukėlė visuomenės protestų bangą, Vyriausybė buvo apkaltinta korupcija, teigiant, kad sujungimas atliekamas pagal UAB „NDX energija“ savininkų scenarijų.

Naujai išrinkta valstybės valdžia (Seimas, Prezidentas, naujai suformuota Vyriausybė) priėmė sprendimą likviduoti AB „LEO LT“, reprivatizuoti AB „Vakarų skirstomieji tinklai“, išmokant kompensaciją savininkams. AB „Vakarų skirstomieji tinklai“ ir AB „Rytų skirstomieji tinklai“ buvo sujungti į vieną įmonę AB „Lesto“, o elektros gamyba vėl grąžinta AB „Lietuvos energija“. Valstybės akcijos elektros energetikos sektoriuje perduotos valdyti UAB „Visagino atominė elektrinė“ siekiant padidinti jos vertę.

Elektros energetikos sektoriaus nauja forma pateikiama 2 paveiksle.

2 pav. Lietuvos elektros energetikos sektoriaus struktūra ir valdymas po ūkio liberalizavimo reformų (po 2010 m. sausio 1 d.)

Kaip matome, privataus kapitalo dalis gerokai sumažėjo dėl „VST“ reprivatizavimo.

Dar vienas klausimas – koks turėtų būti sektoriaus privatizavimo laipsnis ir jo formos. Privatizavimo lygmuo yra itin reikšmingas valdymo instrumentas, padedantis valdyti ir reguliuoti valstybės institucijų ir privataus verslo struktūrų santykius, siekti efektyvesnio ekonominės politikos įgyvendinimo [10, p. 29]. Tačiau privatizavimas tik sukuria prielaidas efektyviam valdymui. Tyrime dalyvavusių ekspertų nuomone, privačios aptarnavimo bendrovės, dirbančios sutartiniais pagrindais, garantavo aukštesnę darbo kokybę, konkurencingą kainą, mobilumą ir naujas technologijas. Pasiteisino ir privačios investicijos į atsinaujinančius energijos šaltinius. Tačiau didelių infrastruktūrinių bendrovių pardavimas privačiam sektoriui davė neigiamus rezultatus, ypač jei naujasis turto savininkas neturėjo jokios patirties energetikoje, o investavo tik dėl „greitų pinigų“.

Privatus kapitalas į sektorių gali įsiliesti įvairiomis formomis – tai ir privatizacija, akcijų pardavimas (kontrolinio, blokuojančio paketų) nuoma, koncesija, operavimas. Privatizaciją ir kontrolinių akcijų paketų pardavimus Lietuvoje kol kas lydėjo korupcijos skandalai. Turto nuoma plačiai paplito šilumos sektoriuje ir taip pat sukėlė dideles visuomenės abejones dėl neskaidrumo investuojant ir renovuojant susidėvintą turta. Be to, nuomojant visada atsiranda pavojus, kad nuomininkas „nugyvens“ jam patikėtą turta ir „nusigriebeš grietinėlę“, pasitrauks palikęs visas problemas spręsti nuomotojui (savivaldybei, valstybei).

Galima teigti, kad yra sudarytos prielaidos elektros energijos rinkai veikti, tačiau dėl sektoriaus ypatumų ji iki 2010 m. veikė daugiau formaliai negu realiai, o ir uždarius IAE, Lietuvos gamintojai lygiavertiškai rinkoje nedalyvauja, nes savikaina viršija biržos kainą ir gamyba dotuojama iš viešųjų interesų tarifo dalies.

Buvo tikimasi, kad rinkos kaina bus didesnė negu Nord Pool (170–180 lt/MWh) ir esamų kogeneracinių elektrinių savikaina (160–170lt/MWh) bus konkurecinga rinkoje, tačiau 2010 m. biržos darbas parodė, kad reali rinkos kaina (importuojamos elektros energijos) yra daug mažesnė (150–160lt/MWh) ir konkurecinga, dirbant iškastiniu kuru, yra tik dujų-garo turbinų (Panevėžyje) kogeneracinių elektrinių pagaminta elektros energija.

Lietuvos elektros energetikos valdymo modelio organizavimui lemiamą įtaką turi naujos Atominės elektrinės (AE) statybos, šio projekto įgyvendinimo terminai. Remiantis ekspertinio tyrimo rezultatais, pastačius AE, gaminančią konkurencingą elektros rinkoje energiją, planuojamas ar atliekamas esamų elektrinių modernizavimas praranda prasmę ir joms gali likti tik šilumos gamybos (Vilniaus ir Kauno termofikacinės elektrinės) bei galios rezervavimo (Lietuvos elektrinė) funkcijos. Pažymėtina, kad dėl naujos AE pagamintos energijos konkurencingumo rinkoje dalis tyrime dalyvavusių ekspertų abejoja. Šio statybos projekto sąnaudos ir terminai visuomenei nėra žinomi, o dėl esamos informacijos asimetrijos nėra įmanoma objektyviai prognozuoti energijos, pagamintos naujoje atominėje elektrinėje, kainų, formuoti realios energetikos vystymo strategijos, numatyti esamų elektrinių modernizavimo ar naujų statybos tikslingumo.

Apibendrinant galima teigti, kad dėl minėtų priežasčių Lietuvoje susiformavo tikra rinka tik importuojamai elektros energijai (30–40 proc. poreikio). Dėl vykdytos energetikos politikos dotuoti nuostolingą gamybą Lietuvos pagrindinės elektrinės neparuoštos dirbti rinkos sąlygomis.

Dėl Lietuvos vidaus rinkos nepakankamo dydžio (daugelio ekspertų nuomone) yra tikslinga spartinti bendros Baltijos valstybių rinkos su valandine prekyba įkūrimą, nes politinis vyriausybės pritarimas jau yra.

Elektrinių privatizavimas ir naujų modernių statyba, ypač naudojant AEI, yra pozityvią plėtrą skatinantis reiškinys, nes skatintų konkurencingą gamybą rinkos sąlygomis.

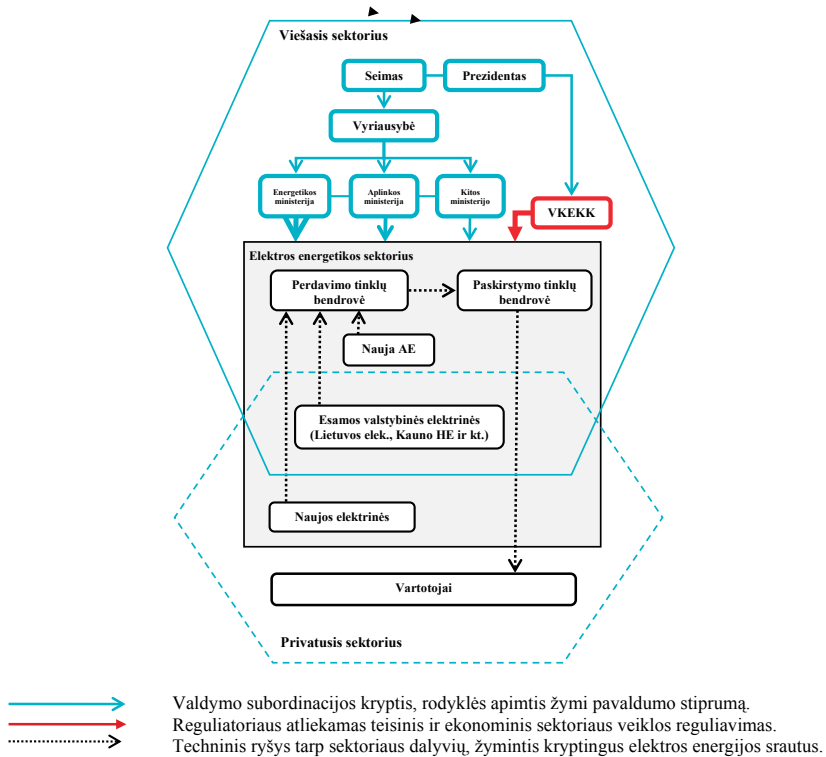
Taigi viešojo ir privataus sektorių santykis Lietuvos elektros energetikoje, susiformavęs veikiant įvairiems politiniams ir ekonominiams veiksniams, nepakankamai skatina viešojo ir privataus sektorių bendradarbiavimą, elektros energetikos ūkio modernizavimą bei veiksmingai veikiančios elektros rinkos formavimąsi.

4. Viešojo ir privataus sektorių santykio nustatymas elektros energetikoje

Atlikta privatizavimo patirčių apžvalga, Lietuvos atvejo analizė bei ekspertinio tyrimo rezultatai leidžia teigti, kad sektoriaus restruktūrizavimas laikomas veiksmingesniu (leidžiančiu lengviau pasiekti sektoriaus liberalizavimui keliamus tikslus) pirma restruktūrizuojant vertikaliai, o horizontali restruktūrizacija turi būti ribojama atsižvelgiant į naujai sukuriamų vienetų konkurencingumą bei finansinį pajėgumą kurti naujus projektus ir investuoti į sektoriaus plėtrą. Restruktūrizuojant sukurtų atskirų rūšių sektoriaus dalyvių (gamintojų, skirstomųjų tinklų, perdavimo (transportavimo) tinklų) sujungimas prieštarauja ES nuostatoms ir mažina sektoriaus veiklos veiksmingumo tikimybę.

Lietuvoje, turint strateginius tikslus statyti stambius, didelių investicijų reikalaujančius, objektus (jungtys su užsienio valstybėmis, nauja atominė elektrinė), atliekamas horizontalus restruktūrizavimas turėtų remtis atitinkamų privatizuojamų vienetų suformavimu.

3 paveiksle pateikiamas Lietuvos elektros energetikos valdymo rekomenduotinas modelis atsižvelgiant į viešojo ir privataus sektorių santykį.

3 pav. Viešojo ir privataus sektorių santykio Lietuvos elektros energetikoje rekomenduotinas modelis

Rekomenduojamame modelyje perdavimo (transportavimo) ir skirstomieji tinklai lieka viešojo sektoriaus valdymo subjektais, jau privatizuotos elektrinės ir naujai pastatytos (naudojant privatų kapitalą) veikia valdomos privataus sektoriaus. Taigi, Lietuvos elektrinė, Kauno HE ir Kruonio HAE ir kt. lieka valdomos viešojo sektoriaus, tačiau sujungtos į bendrą įmonę. Į šią įmonę gali būti pritraukiami privatūs investuotojai, tačiau kontrolinis paketas ir sprendžiamojo balso teisė turi likti viešajam sektoriui. Šio objekto statybos dalies tyrime dalyvavę ekspertai šią nuostatą kvestionuoja, ypač po 2011 m. kovo mėnesį įvykusios avarijos Fokušimos atominėje elektrinėje Japonijoje.

Išvados

1. Siekiant didesnio elektros energetikos sektoriaus restruktūrizavimo veiksmingumo, leidžiančio lengviau pasiekti ūkio liberalizavimui keliamus tikslus, pirmenybė teiktina vertikalčiai elektros energetikos sektoriaus restruktūrizacijai, o horizon-

tali turi būti ribojama atsižvelgiant į naujai sukuriamų vienetų konkurencingumą bei finansinį pajėgumą kurti naujus projektus ir investuoti į sektoriaus plėtrą.

2. Atlikta transakcijų kaštų bei agentūrų teorijų analizė pagrindžia trečiosios šalies būtinumą prižiūrinti ir reguliuojant elektros energetikos sektoriuje veikiančios rinkos dalyvius, taip pat nepaneigia perdavimo (transportavimo) tinklų kaip dalyvio palikimą hierarchinėje struktūroje, o gamintojų priskyrimą rinkai.

3. Perdavimo (transportavimo) tinklų kaip natūraliai susiformavusio monopolijos darinio kontrolės palikimas viešojo sektoriaus valdymui yra ekonomiškai ir socialiai pagrįstas.

4. Esant galimybei sukurti konkurencingos elektros rinkos sąlygas, yra tikslinga gamintojus horizontaliai restruktūrizuoti ir privatizuoti.

5. Valstybėje, turinčioje strateginių tikslų statyti stambius, didelių investicijų reikalaujančius, objektus, horizontalus restruktūrizavimas turi remtis atitinkamų privatizuojamų vienetų suformavimu. Todėl Lietuvoje tikslinga visas viešajam sektoriui priklausančias skirtingų techninių galimybių elektrines (Lietuvos elektrinę, Kauno hidroelektrinę ir kt.) sujungti į vieną bendrovę, kuri taptų stambiu konkurencingu rinkos dalyviu, užtikrintų galingumą rezervavimą ir reguliavimą. Šią bendrovę vertėtų privatizuoti akcijų paketais iki priimtinos valstybei ribos.

Literatūra

1. Ferlie E., Ashburner L., Fitzgerald L., Pettigrew A. *The New Public Management In Action*. Oxford University Press: NY, 1996.
2. Greene J. F. *Public Administration in the New Century: A Concise Introduction*. Thomson Wardsworth, Belmont, 2005.
3. Hayek F. A. *Individualizmas ir ekonominė tvarka*. Vilnius, 2002.
4. Jankauskas V. Europos Sąjungos Elektros ir Dujų direktyvų įgyvendinimo Lietuvoje problemos. *Energetika*, 2004, 1:8–16.
5. Lane J. E. *Viešasis sektorius*. Vilnius, 2001.
6. Mestiri R. K. Can Privatization Improve the Performance of the Public Companies? The Case of the Tunisian Company. *Research Journal of International Studies - Issue 13 (March, 2010)*. P 88-102.
7. Miller H. T., Fox C. J. *Postmodern Public Administration*. M. E. Sharpe: NY, 2007.
8. Moe J.F. *Exploring the Limits of Privatization*. *Classics of Public Administration*, ed. by Shafritz J. M., Hyde A. C. Thomson Wardsworth, Belmont, 2007.
9. Rainey H. G., Chun Y. H. *Public and Private Management Compared*. *The Oxford Handbook Of Public Management*. Oxford University Press: NY, 2005. p. 72-103.
10. Raipa A. *Naujoji viešoji vadyba efektyvumo metodologijoje*. *Naujoji viešoji vadyba / Red. A. Raipa*. Kaunas: Technologija, 2007, p. 25–38.
11. Stasiukynas A. Naujosios viešosios vadybos principų taikymo problemos reformuojant Lietuvos energetikos sektoriaus valdymą. *Jaunujų mokslininkų darbai*, 2010, 1 (26): 136–141.

12. Stasiukynas A., Obrazcovas V., Ūselis A. Administration of Lithuanian electricity market and specifics of its development. Государственное управление в XXI веке: традиции и инновации = Public administration in the 21st century: traditions and innovations: материa. P. 70-78.
13. Williamson O. E. *Rinkos ir hierarchijos. Analizė ir antimonopolinės pasekmės*. Vilnius, 2008.

MODEL OF THE PARTICIPATION RELATIONSHIP BETWEEN THE PUBLIC AND PRIVATE SECTORS IN THE ELECTRICITY ENERGY

Andrius Stasiukynas

Summary

The new trend in Lithuanian electricity sector governance in recent years is determining a new relation between the public and private sectors in the electricity energy. Theoretical presumptions of the relation of participation of the public and private sectors in the electricity sector have been analyzed and an analysis on the relevant experience of Lithuania has been carried out. In this research, an empirical qualitative analysis has been carried out, which allows a more comprehensive and detailed structuring of the depiction of the subject under analysis, and a better understanding the phenomenon. Experts of the electricity sector were surveyed for the qualitative analysis. The presented model illustrates the recommended relations between the public and private sectors concerning the participants of the electricity economy: transmission networks are attributed to the public sector; energy producers and distribution networks, depending on technical, economic and social factors, may be attributed to the public or private sector.

Andrius Stasiukynas – Mykolo Romerio universiteto Viešojo administravimo katedros lektorius, socialinių mokslų daktaras.

E. paštas: stasiukynas@mruni.eu

Andrius Stasiukynas, Doctor of Social Sciences, is a lecturer at the Department of Public Administration, Faculty of Politics and Management, Mykolas Romeris University.

E-mail: stasiukynas@mruni.eu

Straipsnis įteiktas redakcijai 2011 m. kovo mėn.; recenzuotas; parengtas spaudai 2011 m. gegužės mėn.